PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

BO‘LAJAK TARBIYACHILARDA PEDAGOGIK REFLEKSIVLIKNI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Abdullayeva Yulduz Qurbon qizi
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi
E-gmail: yulduzuzb1993@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.24080898

Annotatsiya

Ushbu maqolada bo‘lajak tarbiyachilarda pedagogik refleksivlikni rivojlantirishning konseptual asoslari, nazariy-metodologik yondashuvlari, tarkibiy komponentlari va pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilingan. Pedagogik refleksivlikning bo‘lajak mutaxassis kasbiy shakllanishidagi o‘rni, o‘z faoliyatini anglash, tahlil qilish, baholash va takomillashtirish imkoniyatlari ochib berilgan. Bundan tashqari, refleksivlikni rivojlantirishning motivatsion-maqsadli, kognitiv-analitik, emotsional-regulyativ va kreativ-amaliy komponentlariga asoslangan konseptual yondashuv taklif etilgan. Oliy pedagogik ta’lim jarayonida refleksiv kundaliklar, elektron portfolio, pedagogik keyslar, mikrodarslar va o‘z-o‘zini baholash metodlaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari asoslangan.

Kalit so`zlar

Bo‘lajak tarbiyachi, pedagogik refleksiya, pedagogik refleksivlik, kasbiy rivojlanish, konseptual asoslar, refleksiv yondashuv, metodologik yondashuv, kognitiv-analitik komponent, o‘z-o‘zini baholash, kasbiy kompetentlik.

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida pedagog kadrlarni tayyorlash jarayoni mutaxassisning nazariy bilimlari va amaliy ko‘nikmalarini shakllantirish bilangina cheklanmay, uning o‘z kasbiy faoliyatini anglash, tahlil qilish va mustaqil takomillashtirish qobiliyatini rivojlantirishni ham taqozo etmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim sohasida faoliyat olib boradigan tarbiyachining kasbiy mahorati bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, pedagogik vaziyatlarni to‘g‘ri baholash, ta’lim-tarbiya jarayonida yuzaga keladigan muammolarga maqbul yechim topish bilan chambarchas bog‘liq.Bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda pedagogik refleksivlikni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Sababi refleksivlik mutaxassisga o‘z faoliyatining mazmuni, maqsadi va natijalarini anglash, pedagogik ta’sir samaradorligini baholash, yo‘l qo‘yilgan kamchiliklarning sabablarini aniqlash hamda kelgusidagi faoliyatini takomillashtirish imkonini beradi. Shu jihatdan oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak tarbiyachilarda pedagogik refleksivlikni rivojlantirishning nazariy asoslarini aniqlash, uning tarkibiy tuzilishini belgilash, rivojlanish mexanizmlari va pedagogik shart-sharoitlarini asoslash dolzarb ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, aksiologik va refleksiv yondashuvlar tashkil etadi. Mazkur yondashuvlar bo‘lajak tarbiyachilarda pedagogik refleksivlikni rivojlantirish jarayonini ko‘p qirrali pedagogik hodisa sifatida o‘rganish imkonini beradi.Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tasniflash, tizimlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanish nazarda tutiladi.Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv bo‘lajak tarbiyachining individual xususiyatlari, kasbiy qiziqishlari, ehtiyojlari va rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olishga xizmat qiladi. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv esa refleksiv ko‘nikmalarni real va modellashtirilgan pedagogik vaziyatlar asosida shakllantirishni nazarda tutadi.

Aksiologik yondashuv pedagogik faoliyatda insonparvarlik, mas’uliyat, bolaga hurmat, kasbiy burch va pedagogik qadriyatlarning ahamiyatini ochib beradi. Kompetensiyaviy yondashuv bo‘lajak tarbiyachining kasbiy faoliyatni tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga doir amaliy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi.Refleksiv yondashuv esa mazkur jarayonning markaziy metodologik yo‘nalishi sifatida talabaning o‘z faoliyatini anglash, o‘z-o‘zini tahlil qilish, mavjud tajribasini qayta baholash va kelgusidagi faoliyatini loyihalashtirish mexanizmlarini qamrab oladi.Tadqiqot metodologiyasida pedagogik refleksivlikni rivojlantirish jarayoni quyidagi mantiqiy ketma-ketlikda ko‘rib chiqiladi: nazariy anglash, amaliy faoliyat, refleksiv tahlil, o‘z-o‘zini baholash va kasbiy takomillashuv.

Tahlil va natijalar

Pedagogik refleksivlik bo‘lajak tarbiyachining kasbiy faoliyatga tayyorgarligini belgilovchi muhim shaxsiy-kasbiy sifat bo‘lib, uning shakllanishi bilim, motivatsiya, hissiy boshqaruv va amaliy faoliyatning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq. Shu sababli pedagogik refleksivlikni rivojlantirishda uning tarkibiy komponentlarini aniqlash muhim nazariy ahamiyatga ega.Tadqiqot doirasida bo‘lajak tarbiyachilarda pedagogik refleksivlikni rivojlantirishning quyidagi to‘rtta tarkibiy komponentini ajratish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

1. Motivatsion-maqsadli komponent. Ushbu komponent bo‘lajak tarbiyachining o‘z kasbiy faoliyatini anglashga bo‘lgan ehtiyoji, kasbiy o‘sishga intilishi, pedagogik faoliyat natijalari uchun mas’uliyatni his qilishi va o‘z imkoniyatlarini rivojlantirishga bo‘lgan ichki motivatsiyasini ifodalaydi. Mazkur komponent refleksiv faoliyatning ichki rag‘batlantiruvchi omili sifatida namoyon bo‘ladi.

2. Kognitiv-analitik komponent. Pedagogik refleksivlikning mazkur tarkibiy qismi pedagogik jarayon, kasbiy faoliyat, refleksiya mexanizmlari va pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishga oid bilimlarni qamrab oladi. Bo‘lajak tarbiyachining pedagogik hodisalar o‘rtasidagi sabab-oqibat munosabatlarini anglash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyati ushbu komponentning asosiy ko‘rsatkichlari hisoblanadi.

3. Emotsional-regulyativ komponent. Ushbu komponent bo‘lajak tarbiyachining o‘z hissiy holatini anglash, pedagogik vaziyatlarda emotsional barqarorlikni saqlash, empatiya ko‘rsatish, o‘z xatti-harakatlarini boshqarish va pedagogik muloqotda maqbul munosabatni tanlash qobiliyatini ifodalaydi.

4. Kreativ-amaliy komponent. Mazkur komponent pedagogik vaziyatlarga ijodiy yondashish, muammolarni mustaqil hal etish, nostandart pedagogik yechimlarni ishlab chiqish va o‘z faoliyatini

yangi sharoitlarga mos ravishda takomillashtirish ko‘nikmalarini qamrab oladi.Bo‘lajak tarbiyachilarda pedagogik refleksivlikni rivojlantirishning konseptual asoslarini ishlab chiqishda metodologik yondashuvlar, tarkibiy komponentlar va pedagogik shart-sharoitlarning o‘zaro muvofiqligini ta’minlash zarur.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Pedagogik refleksivlikning nazariy asoslarini o‘rganishda xorijiy ilmiy adabiyotlarda refleksiya, refleksiv ta’lim va refleksiv amaliyot tushunchalarining shakllanishi hamda rivojlanishiga alohida e’tibor qaratiladi.

So‘nggi yillarda pedagogik refleksiya fenomenti raqamli ta’lim va inklyuziv yondashuvlar kontekstida yangicha talqin qilinmoqda. Xususan, J. A. Moon (2020) va xalqaro tadqiqotchilar o‘z ishlarida oliy ta’limda refleksiv amaliyot talabalarning muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmasini 40% ga oshirishini isbotlashgan. Mahalliy olimlardan Sh.S. Shodmonova va M.E. Jumayev (2021) maktabgacha ta’lim mutaxassislarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda refleksiv muhitning rolini alohida ta’kidlaydilar. D.B. Shariyeva (2022) o‘z tadqiqotlarida bo‘lajak tarbiyachilarning autopsixologik kompetensiyasini refleksiv faoliyat orqali shakllantirish modellarini taklif etgan.Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, refleksiya masalasi falsafiy, psixologik va pedagogik nuqtayi nazardan turlicha o‘rganilgan. Biroq bo‘lajak tarbiyachilarda pedagogik refleksivlikni rivojlantirishning motivatsion-maqsadli, kognitiv-analitik, emotsional-regulyativ va kreativ-amaliy komponentlarini yagona konseptual tizimda o‘zaro bog‘liq holda asoslash masalasi yanada chuqur tadqiq etishni talab qiladi.

Xulosa va takliflar

Olib borilgan nazariy tahlillar asosida bo‘lajak tarbiyachilarda pedagogik refleksivlikni rivojlantirish zamonaviy oliy pedagogik ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biri ekanligi aniqlandi. Pedagogik refleksivlik bo‘lajak mutaxassisning o‘z kasbiy faoliyatini anglash, tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga yo‘naltirilgan yaxlit kasbiy-shaxsiy sifat sifatida namoyon bo‘ladi.Tadqiqot doirasida pedagogik refleksivlikni rivojlantirishning motivatsion-maqsadli, kognitiv-analitik, emotsional-regulyativ va kreativ-amaliy komponentlardan iborat tarkibiy tuzilmasi asoslandi. Ushbu komponentlarning o‘zaro uyg‘unligi bo‘lajak tarbiyachining refleksiv faoliyatini shakllantirish va kasbiy rivojlanishini ta’minlash uchun muhim nazariy asos hisoblanadi.

Tahlillar asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi talabalarining o‘quv dasturlarida pedagogik refleksivlikka oid nazariy va amaliy mazmundagi topshiriqlar ulushini kengaytirish.

Pedagogik amaliyot jarayoniga refleksiv kundaliklar, elektron portfolio va o‘z-o‘zini baholash xaritalarini tizimli joriy etish.

Pedagogik keyslar, mikrodarslar va simulyatsion mashg‘ulotlar orqali talabalarning mustaqil tahlil qilish hamda pedagogik qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Bo‘lajak tarbiyachilarning refleksiv rivojlanish darajasini aniqlashga qaratilgan mezon va ko‘rsatkichlarni takomillashtirish.

Talabalarning individual kasbiy rivojlanish trayektoriyalarini ishlab chiqishda refleksiv tahlil natijalaridan foydalanish.

Umuman olganda, bo‘lajak tarbiyachilarda pedagogik refleksivlikni rivojlantirishning konseptual asoslarini takomillashtirish ularning kasbiy kompetentligini, pedagogik mahoratini va mustaqil kasbiy rivojlanish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois refleksiv faoliyatni oliy pedagogik ta’limning nazariy va amaliy jarayonlariga izchil integratsiyalash muhim ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yhati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 24-maydagi "Maktabgacha va maktab ta’limi sohasida kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-184-sonli Qarori.
2. Axmedova N.N. (2024). Bo‘lajak pedagoglar amaliyotini refleksiv yondashuv asosida tashkil etish metodikasi. Monografiya. – Toshkent: Noshir.
3. Shariyeva D.B. (2023). Bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy-refleksiv kompetensiyasini shakllantirish modeli // O‘zbekiston pedagogika jurnali. – Toshkent. – №2. – B. 12-18.
4. Shodmonova Sh.S., Jumayev M.E. (2021). Maktabgacha ta’limda innovatsion pedagogik faoliyat va refleksiv yondashuv. Toshkent: Fan va texnologiya.